

EKOLOJİK TURİZMİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ

Yrd. Doç. Dr. Şafak KAYPAK

Mustafa Kemal Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü
skaypak@gmail.com

ÖZET

Bu çalışma, son zamanlarda büyük gelişme gösteren ekolojik turizm çeşitlerinin sürdürülebilirlik açısından önemini vurgulamak amacıyla yapılmıştır. Turizm sektörü, günümüzde ekonomik ve sosyal getirileriyle büyük bir potansiyel haline gelmiş ve bu potansiyelden en büyük payı almak için ülkeler arasında kıyasıya bir yarış başlamıştır. Bu yarışta en önemli araç, denizi kullanarak kıyı turizmini geliştirmek olmuştur. Bu süreçte, turizme büyük yatırımlar yapan Türkiye, deniz-kum-güneş üçlemesi ile hızlı ve plansız bir turizm gelişimi yaşamış ve kıyıların taşıma kapasitesi dolmuştur. Sonuçta alternatif turizm alanlarına yönelmek bir zorunluluk olmuş ve ekolojik turizm gereklilik halini almıştır. Ancak, uygulamalar başladığında karşılaşılan en önemli sorun, onun da sürdürülebilirliği olmuştur. Bu amaçla çalışmada; ekolojik turizm ve sürdürülebilirlik kavramları tanımlanarak, ekoturizm ve sürdürülebilir turizmin genel özellikleri, buna bağlı gelişen ve olası çevresel etkileri belirtilmektedir. Sürdürülebilir nitelik taşımayan hiçbir turistik eylemin uzun süreli olamayacağını vurgulayan bu çalışmanın, bu konudaki bilinci arttıracığı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Ekolojik Turizm, Sürdürülebilirlik, Sürdürülebilir Turizm

SUSTAINABILITY OF ECOLOGICAL TOURISM

ABSTRACT

The purpose of this study is to emphasize the importance of the varieties of ecological tourism that has progressed substantially in terms of sustainability. With its economic and social benefits tourism sector has become a great potential today and a fierce competition between countries has begun to receive the largest share of this potential. Taking advantage of the sea has been the most significant tool in this competition to develop coastal tourism. In this process, Turkey, which has made great investment in tourism, has gone through a rapid and unplanned growth of tourism due to the sea-sand-sun trilogy. Accordingly, accommodational capacity of coastal living got full. As a consequence, resorting to alternative tourism fields has been an obligation, and ecological tourism has become a necessity. However, the sustainability of ecological tourism has been the most crucial problem that has been encountered since the applications started. For this purpose in this study, the concepts of ecological tourism and sustainability will be defined; the general characteristics of ecotourism and sustainable tourism, and potential environmental impacts associated with development will be

indicated. In conclusion, this study is considered to increase the awareness on this issue, which stresses the idea that any touristic activity which has no sign of sustainability will by no means last long.

Key Words: *Tourism, Ecological Tourism, Sustainability, Sustainable Tourism*

GİRİŞ

Dünyadaki hızlı ekonomik, siyasal, teknolojik gelişmeler ve değişimlere paralel olarak, turizmin boyutları giderek daha da artmakta ve ülke ekonomilerinde önemli bir konuma sahip olmaktadır. Turizm sektöründe yapılan her türlü harcama, ekonomiyi hareketlendirmekte ve canlandırma etkisi yapmaktadır. Bu tür faaliyetler, gelişen küresel rekabet de göz önüne alındığında, ulusal ve uluslararası düzenlemeler ile desteklenmektedir. Ancak, son yıllarda kıyı turizminin etkisiyle, kıyı yörelerin taşıma kapasitesi iyice dolmuş ve büyük bir kıyı tahribatı yaşanmıştır. Dinlenme, eğlenme ve gezmeye yönelik turistik tüketim kalıplarında önemli değişimler gözlenmektedir. Giderek lüks turizm hareketlerine katılım azalmakta, bir tür doyum sınırına gelmiş olan alışılmış turizm merkezlerinden az da olsa uzaklaşma yönünde bir eğilim yaşanmaktadır. Dolayısıyla, hem turist profilindeki, hem de tüketim kalıplarındaki değişiklikler doğal, kültürel çevrenin koruma-kullanma dengesi içinde kullanımını öngören *eko-turizm, sürdürülebilir turizm* gibi yeni kavramların oluşmasına neden olmaktadır.

Ekoturizm kavramı, turizm çevre ilişkilerinin önem kazanması ve sürdürülebilirlik tartışmaları ile birlikte gündeme gelerek popüler olmuş, sıkça kullanılmaya başlanmıştır. Kitle turizmine bir tepki ve alternatif olarak 1990'lı yıllarda gelişme gösteren ekoturizm, kırsal ve kültürel turizmin unsurlarını içermekte ve hassas doğal ve kültürel alanlarda geliştirilebilecek en uygun turizm türü olarak ifade edilmektedir. Kontrolsüz gelişen kitlesel turizm hareketinin çevre ve toplum üzerindeki tahribatları karşısında ekoturizm, sürdürülebilir gelişmenin sağlanmasında önemli bir araç olarak görülmektedir. Ekoturizm, sürdürülebilir turizmle eş anlamlı olarak kullanılmakla birlikte, sürdürülebilir turizm şekillerinden biridir, onun bir alt bölümünü oluşturmaktadır. Ekoturizm çevreyi koruyan ve yerel halkın refahını gözetken, doğal alanlara karşı duyarlı bir seyahattir. Sürdürülebilir turizm politikaları sayesinde, ekoturizmin var olma ve geliştirilebilme şansı vardır. Artık, ekoloji ve ekonomi birlikteliği bir bütün olarak ele alınmakta; yapılan faaliyetlerin ekonomik ve ekolojik verimliliği birarada taşınması gerekmektedir. Yani ekonomik ve ekolojik sürdürülebilirlik birbirini dışlamadan var olmalıdır.

Yeni tip turistlerin beklentileri, deniz-güneş-kum üçgeninin hâkim olduğu alışılmış turizm merkezlerinden uzak, doğa ile bütünleşmiş iyi bir hizmet ve bozulmamış temiz bir çevrede aktif bir tatil olarak özetlenebilir. Türkiye de, bu eğilimlere uygun olarak yeni turizm akımlarına uymak için, alternatif turizm çeşitlerinin oluşturulması doğrultusunda harekete geçmiştir. Ülkemizin turizm potansiyelinin temel bileşenleri sahip olduğu doğal, kültürel değerlerdir. Bu değerler, uzun vadede korunabildikleri sürece uluslararası turizm pazarındaki payımız hızla büyümeye devam edecektir. Bunun için

özellikle turizm yörelerindeki arazi kullanma ve altyapı kararlarının gerek yerel, gerekse merkezi yönetimlerce doğru olarak verilmesi gereklidir. Altyapılarda kapasite üstü zorlamalar, doğal değerlerin yok olması tehlikesini de beraberinde getirecektir. Bu kararların verilmesi aşamasında, turizmin en önemli görevinin, daha fazla gelir elde etmekten ziyade, doğal, kültürel ve tarihi değerlerin korunarak kullanılması gerekliliği anlaşılmalıdır.

Bu çalışmada, ekolojik turizm hakkında bilgi verildikten sonra, ekolojik turizm değerlerine uygulamada ne derece bağlı kalındığı saptanmaya çalışılmakta; ekoturizm türlerinin de kitle turizmi kadar olmasa da, uzun vadede olumsuz çevresel baskılara neden olabileceği vurgulanmaktadır. Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, ekoturizm kavramı tanıtılacaktır. İkinci bölümde, sürdürülebilir büyüme ve turizm anlatılacaktır. Üçüncü bölümde ise, ekoturizmin sürdürülebilirliği ve Türkiye’de sürdürülebilir ekoturizmle ilgili konulara değinilmektedir. Son bölüm, sonuç ve değerlendirmeyi içermektedir. Çalışma sonucunda ortaya çıkacak değerlendirmelerin ekolojik turizmin sürdürülebilir gelişimi açısından yararlı fikirler sunacağı düşünülmektedir.

1. EKOLOJİK TURİZM

Ekoturizm; ekolojik turizmin kısaltılmış halidir. Eko-turizm, doğayı bozmayan ve koruyan bir turizm anlayışını ifade etmektedir. Uluslararası Doğa Koruma Birliği’nin (IUCN) tanımına göre ekoturizm, eğlenmeyi, doğayı ve kültürel kaynakları anlayarak korumayı destekleyen, düşük ziyaretçi etkisi olan ve yerel halka sosyo-ekonomik fayda sağlayan, doğal alanlara karşı çevresel açıdan sorumluluk taşıyan seyahat ve ziyarettir (Kurdoğlu, 2001:4). Uluslararası Ekoturizm Topluluğu TIES (The International Ecotourism Society); ekoturizmi, çevreyi koruyan ve yerel halkın refahını gözeten, doğal alanlara karşı duyarlı seyahat şeklinde tanımlamıştır. Her iki tanıma da bakıldığında ekoturizm, doğal ve kültürel değerlerin sorumluluk duygusu içinde korunarak turizme açılmasını anlatmaktadır. Ekoturizm kavramı, içinde güçlü bir doğa bağlantısını ve sosyal sorumluluk duygusunu birlikte taşımaktadır. Ekoturizm, doğal çevre ile turizm faaliyetini bağdaştıran, çevrenin olumsuz etkilenmesi konusunda sorumluluk güdüsü ile hareket etme esasına dayalı bir turizm faaliyetidir (Turizm Bakanlığı, 1999:66).

Ekoturizm kavramının son yıllarda adı sıkça anılmakla birlikte benimsenmesi oldukça yenidir. 1980’li yıllarda ortaya çıkmıştır; doğayı, kültürü, çevreyi korumayı ve gelecek kuşaklara bozulmadan aktarmayı amaçlamaktadır. İlk kez 1992 Rio Çevre Zirvesinde sürdürülebilir bir dünya ve çevre için ölçütler ortaya kondu. Bu ölçütler turizme de uyarlanarak, çevreye zarar vermeden, ondan yararlanma yöntemlerinin geliştirilmesi ve tüm yerli halkların kültürlerini yok etmeden, onların turizm faaliyetlerinden yararlanmalarının sağlanması şeklinde özetlenmişti (www.ekoturizmderneği.org, 2009). Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu, 2002 yılını “Uluslararası Ekoturizm Yılı” ilan etmiş ve bu konuyla ilgili olarak Dünya Turizm Örgütünü görevlendirmiştir. Aynı yılın Mayıs ayında, Kanada’nın Quebec kentindeki Dünya Ekoturizm Zirvesinde, tüm ülkelerin benimsediği

ortak bir tanım saptandı. Buna göre ekoturizm, "yeryüzünün doğal kaynaklarının sürdürülebilirliğini güvence altına alan, yerel halkların ekonomik kalkınmasına destek olurken, sosyal ve kültürel bütünlüklerini koruyup gözetilen bir yaklaşım" olarak benimsendi (www.ekoturizmdernegi.org, 2009).

Ekoturizm konusundaki tanımların çoğunlukla dört öğeye sahip olduğu görülmektedir. Bunlar; -doğal çevre -ekolojik ve kültürel sürdürülebilirlik- eğitim ve konunun açıklanması-yerel düzeydeki ekonomik yararlardır. Dünya Turizm Örgütüne (UNWTO) göre *ekoturizmin bileşenleri*, biyolojik çeşitliliğin korunmasına katkıda bulunması, yerel halkın refahının gözetilmesi, turistlerin ve yerel halkın bilinçlendirilmesi ve turizm hakkında sorumlu hareket etmesinin sağlanması, küçük ölçekli işletmelerce küçük turist gruplarına hizmet verilmesi, geri dönüşü olmayan kaynakların düşük düzeyde tüketilmesi, turizm yönetimine yerel düzeyde katılımın önemsenmesi, iş fırsatlarının yerel halk lehinde gelişmesinin gözetilmesi olarak tanımlanmaktadır. Ekoturizm faaliyetleri, yörenin doğal, sosyal ve çevresel kapasitesini arttıracak ve yerel halkın geçimine katkı yapacak şekilde gelişimini sağlayacak, turizme katılanların yaşantısını doğrudan etkileme yeteneğine sahip eylemlerdir (www.world-tourism.org, 2009).

Ekoturizmin doğaya dayanan bir turizm çeşidi olduğu herkes tarafından kabul edilmektedir. Ancak, yerel kültür, sürdürülebilirlik, eğitim ve yerel ekonomik yarar öğelerine farklı şekilde ağırlık verilebilmektedir. Uluslararası kuruluşlar, ekoturizmi, turistlerin ana amacının doğayı gözetmenin oluşturduğu doğal çevre ve kültürel miras üzerinde en az etki yaratan ve değerlerin korunmasına katkıda bulunan bütün turizm türlerine yansıtarak kullanılmaktadırlar (Bakırcı, 2002:247). *Ekoturizmi benimseyen ülkelerin uymaları gereken ilkeler*: ekoturizm politikaları geliştirmek ve planlama yapmak; ekoturizm için kurallar ve ürün geliştirmek; pazarlama ve tanıtım yapmak; ekoturizmin maddi ve manevi getiri ve götürülerini izleyip saptamaktır (www.ekoturizmdernegi.org, 2009). Yine Dünya Turizm Örgütüne göre *ekoturizmin amacı*; turizmin doğal ve geleneksel çevreye verdiği tahribatın en alt düzeye indirilmesi, turistlere ve yerel halka doğanın ve geleneksel sosyo-kültürel çevrenin korunmasına yönelik eğitim verilmesi, turizmin yerel halkın ihtiyaçlarını karşılayan, yerel yönetim ve halkla işbirliği içinde gelişen sorumlu bir ticaret olarak özendirilmesinin sağlanmasıdır. Bu doğrultuda, doğal ve sosyo-kültürel koruma alanlarının yönetimi için kaynak ayrılması, turizmin olumsuz etkisinin en aza indirilebilmesi için doğal ve sosyo-kültürel çevreye yönelik uzun vadeli takip - değerlendirme programlarının desteklenmesi, çevreyle uyumlu, doğal ve geleneksel sosyo-kültürel yaşamla iç içe geçen, yöresel bitki örtüsünü ve yaban hayatını koruyan turizm altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesi gerekir. Ekoturizm, kitle turizminin aksine, turizmi yıl içine yayarak, doğal çevreye yapılan baskıyı azaltmaya ve tahribatı düzeltmeye değil, önlemeye yönelik planlama yaparak uzun vadeli ekonomik çıkarı gözetmeye çalışır (Öztunalı-Kayır, 1998: 304).

Ekoturizm kavramıyla birlikte *yeşil turizm*, *alternatif turizm*, *doğa turizmi*, *yabanıl turizm*, *macera turizmi*, *kültürel turizm* gibi terimler de kullanılmaktadır. Buna göre, henüz insan faaliyetleri ile fazla bozulmamış

doğal yaşam alanlarına yönelik yapılan tüm turizm çeşitleri, ekoturizmin kapsamına girmektedir. Ekoturizm genellikle küçük gruplar halinde yapılır. Konaklama ve yeme içme türü hizmetler çoğunlukla yerel düzeydeki küçük ve orta ölçekli firmalar tarafından verilir (www.ekoturizmdernegi.org, 2009) Ailelerin işlettiği küçük tesislerde, geleneksel mimarinin ve yerel kaynakların kullanımını hedef alır. Ekoturizm amacına uygun gerçekleştirildiği takdirde, hassas ekosistemlerin korunmasını sağlayan; bu yerlerin içinde ve çevresinde yaşayan nüfusun sosyo-ekonomik gelişmesi için kaynak yaratabilen bir araçtır. Ekoturizm potansiyeli olan dağlık ve ormanlık bölgelerdeki köylerde yaşayan halkın yoksulluğu da göz önüne alındığında, ekoturizmin aslında sosyal sınıflar arasındaki dengesizliği azaltabilecek bir etken olduğu anlaşılabilir (Altıparmak, 2002: 276).

Ekoturizm, ekoturist olarak kavramlaştırılan kendine özgü bir turist biçimini ortaya çıkarmaktadır. *Ekoturist*; değerbilirlik, katılımcılık ve duyarlılık ruhu içinde, nispeten doğal özelliklerini koruyan alanları ziyaret eden kişi olarak tanımlanmaktadır. Ekoturist, yaban hayatını ve doğal kaynakları kullanırken tüketici bir anlayışla yaklaşmaz. Ayrıca, ekoturist yöre insanlarının ekonomik refahına ve ziyaret edilen alanın korunmasına, doğrudan yararlanmaya yönelik istihdam ve finans araçları yaratmasıyla da katkıda bulunur. Doğayı ziyaret eden herkesin ekoturist ve onlar tarafından gerçekleştirilen her türlü faaliyetin de ekoturizm etkinliği olduğu şeklinde yanlış bir kanı bulunmaktadır. Ne var ki, doğada gerçekleştirilen her faaliyet bir ekoturizm etkinliği olmadığından, ekoturizmin tanımı konusundaki tartışmalar ekoturistler için de söz konusu olmaktadır (Western, 1993:8). Eko turizm, doğaseverler ve çevre duyarlılığı olan turistlerin hareketlerinden daha geniş kapsamlı bir konudur. Gerçekte bu olgu, çevresel, ekonomik ve sosyal ilişkiler bütünüdür (turcev.org/mavi bayrak/ekoturizm). Üst gelir grupları ve çok geniş bir kitle olarak orta sınıf tüketicilerin talep ettiği ekoturizm; bir yeri ziyaret eden turistlere, ilk deneyim yolu ile o yeri tanıma olanağı sağlayan; turistin anlayışını ve beğenisini geliştiren; uygun davranışlarını, koruma etiğini zenginleştiren; bir eğitim deneyimi içeren, çevreye karşı sorumlu, olumsuz etkileri azaltıcı çalışmalar ortaya koyan, yerel ekonominin girdilerini en fazla ortaya çıkaran bir turizm çeşididir (Kahraman, Türkay, 2004:33). Ekonomik gelişme ile koruma amaçlarının birleştirilmesine dayanır. Toplum ve çevre üzerinde en az seviyede olumsuz etki oluşturmali ve yerel halkı aktif olarak kapsamalı; yerel topluluğa ekonomik faydalar sağlamalıdır. Ekoturistler, klasik turistten ve hafta sonları pikniğe veya doğada yürüyüşe çıkanlardan farklı bir nitelik taşımaktadırlar. Deneyimleri konusunda farklı algılamalara ve inançlara sahiptirler. Doğayı anlama ve hoşlanmanın yanında, çevre dostu teknolojileri ve yerel kaynakları kullanarak doğayı koruyacak eylemlerde buldukları görülmektedir (Burton, 1998:756; Pratiwi, 2000:10).

Diğer turizm çeşitlerinde olduğu gibi ekoturizm faaliyetlerinin de *olumlu ve olumsuz yönleri* bulunmaktadır. Ekoturizmin; görülecek doğası olan yerlerde ekonomik katkılarının yanında, doğanın korunmasına yönelik bilinçlenmenin oluşmasında da katkıları olmaktadır. Turizm pazarında, doğaya dayalı turizm olarak tarif edilen ekoturizm, sürdürülebilir kalkınma aracı olarak görülmektedir. Ekoturizm hareketinin olumlu sosyal ve çevresel etkisi olsa da,

zamanla kitle turizmine yönelme durumunda olduğu gibi, bölgelerin taşıma kapasitesinin aşılması durumu da söz konusu olabilmektedir. Ekoturizm faaliyetleri iyi planlanmadığı durumlarda, kitle turizmi kadar çevresel tahribata sebebiyet verebilmektedir. Bunun nedeni, ekoturizm hedeflerinin hassas ekosistemler olması ve bu bölgelerde yapılacak herhangi bir turizm hareketinin doğal kaynakların yok edilmesini beraberinde getirebileceğidir. Hatta bu durum çevre kirliliğinden, gürültü kirliliğine, trafik sıkışıklığından, fiyatların artmasına ve güvenlik sorunlarına kadar turizmin bildik olumsuzluklarının ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Bu olumsuzlukları ortadan kaldırmak amacı ile yılda sınırlı sayıda ziyaretçi kabul edilmesi gibi politikalara yönelinebilir (Öztürk, Yazıcıoğlu, 2002: 190). Turizmin doğal çevre üzerine çeşitli etkilerinin olduğu bilinen bir gerçektir. Doğal güzellikler, plansız yapılaşmalar ve nüfus nedeniyle yok olabilmektedir. Turizm ekolojik çevre üzerinde bitki ve canlıların yaşamını tehdit edebilmektedir. Planlı ve bilinçli yapılan ekoturizm faaliyetleri ile bu olumsuz etkiler ortadan kaldırılabilmekte veya en aza indirgenebilmektedir (Arslan, 2005). Bunun için de, sürdürülebilir büyüme ve turizm bağlantısının kurulması gerekmektedir.

2. SÜRDÜRÜLEBİLİR BÜYÜME VE TURİZM

Sürdürülebilirlik kavramı son yıllarda en çok konuşulan ve gündem oluşturan bir kavram haline gelmiştir. Sürme herhangi bir olay veya olgunun kendiliğinden devam etmesi iken, sürdürme eylemi bu devamlılığın başkası tarafından yapılması anlamına gelmektedir. Herhangi bir şey sürdürülebilir ise yapısında süreklilik taşıyor demektir. Sürdürülebilirlik, belirli bir ekosistemin ya da sürekliliği olan herhangi bir sistemin, kesintisiz, bozulmadan, aşırı kullanımla tüketmeden ve ana kaynaklara aşırı yüklenmeden sürdürülebilmesi yetkinliği olarak bilinmektedir. Sürdürülebilir bir yapı için kaynaklar sürekli olarak değerlendirilmeli, bu değerlendirme çerçevesinde koruma sağlanmalı ve koruma bilinci ön planda tutulmalıdır.

Sürdürülebilirlik teriminin kaynağı, genellikle Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonunun 1987'de yapılan toplantısında hazırlanan "Ortak Geleceğimiz" başlıklı raporuna dayandırılmaktadır. Brundtland Raporu olarak da bilinen raporda *sürdürülebilir kalkınma*, "gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmelerini tehlikeye sokmaksızın bugünün kuşaklarının ihtiyaçlarını karşılayabilecek kalkınma" olarak tanımlanmıştır (WTO, 1998:20). Başka bir ifade ile sürdürülebilir kalkınma bugünün gereksinimlerini; gelecek kuşakların gereksinimlerini karşılama kabiliyetinden ödün vermeden karşılayan kalkınmadır. İlk defa bu raporda, görünüşte birbirinden farklı olan *ekonomik büyüme* ve *çevresel koruma* kavramları bir arada kullanılmıştır. Büyüme sadece azami ekonomik büyümeyi elde etme yani ekonomik verimliliği sürdürmekle ilgili değil, aynı zamanda, hem günümüz toplumunu oluşturan şu anki nesil, hem de gelecek yeni nesiller arasındaki adalet (nesiller arası eşitlik) konularını da içeren bir ekonomik büyüme olmalıdır (Garrod ve Fyall, 1998:200). Yarının bugünden tüketilmekte olması ve bazı avantajlı grupların şu anki kaynakları daha öznel kullanma eğilimi taşıması, bilim insanlarını bu konuda düşünmeye yöneltmiştir. 1991 yılında Birleşmiş Milletler Çevre ve

Gelişim Konferansı'nın Rio'da düzenlediği Dünya Çevre Zirvesi, 1997 yılındaki iklimin korunmasına yönelik Japonya'daki Kyoto Protokolü ve 2001 yılındaki Johannesburg Dünya Zirvesi toplantılarında sürdürülebilir kalkınma ve çevrenin korunmasına yönelik kararlar alınmıştır. Bu kararlarda; çevrenin doğal konumunun korunması, toprak, hava ve su kalitesinin bozulmasının önlenmesi, doğal kaynakların verimli kullanımı, geri dönüşümün artırılması, sera gazlarının emisyon oranlarının ve atıkların azaltılması ve güvenli biçimde bertaraf edilmesi gibi konular sürdürülebilir kalkınma içinde yer almışlardır.

Sürdürülebilir kalkınma ve büyüme günümüz dünyasının önemli ortak sorunları haline almıştır. Sürdürülebilir büyüme kavramının ayrıntıları araştırılırken, dikkat, insan sağlığını ve mutluluğunu sağlayan doğal kaynakların kullanım hakkı eşitliğine nasıl en iyi biçimde erişileceği ve kaynaklardan istifade etmeyi takip edecek olan toplumsal, ekonomik ve çevresel kâr ve zararın dağılımı gibi çevrecilik konuları üzerinde toplanmıştır. Eşitlik, hem şimdi (kuşak içi eşitlik), hem de gelecekte (kuşaklararası eşitlik) insanların bütün temel ihtiyaçlarını karşılama ve isteklerini tatmin etme girişimini ifade eder. Bu da, insanların refahında mekânsal ve zamansal değişiklikler meydana getiren gelişmeden kaçınma anlamına gelir (Hunter, 1997:851). Sanayi işletmeleri ilk başlarda "önce kar" diyorlardı; sonra "önce insan", şimdilerde ise "önce doğa" düşüncesini temel paradigmaları olarak işletme politikalarında kullanmaktadırlar. Bu fikrin genel bir sonucu; hızlı bir biçimde büyüyen bu sanayinin çevresel sonuçlarının daha fazla göz ardı edilemeyeceğidir. Bu durum, sürdürülebilirliğin yönetim perspektifi ile ilgilidir ve turizm sektörüne de yansımıştır. "Sürdürülebilir turizm", çevreyle bütünleşmiş turizm gelişimi tartışmasında anahtar bir sözcük haline gelmiştir.

Sürdürülebilir turizm; yöredeki insanların ve turistlerin ihtiyaçlarını gelecekteki fırsatları da koruyarak karşılama anlayışıdır (Avcıkurt, 1997:136). Turizmin sürdürülebilir olmasını ifade eder. Sürdürülebilir turizm kavramı, daha geniş bir kavram olan "sürdürülebilir büyüme"den gelen ve bu büyümeyi turizmin özel bağlamına uygulama anlamına gelen özel bir terimdir. Çevre kalitesini devam ettirmek, turistik bölgelerin yaşam kalitelerini yükseltmek, kaliteli ziyaretçi deneyimini gerçekleştirmek, kalkınmada eşitliği teşvik, turizmin ekonomiye ve çevreye katkılarını sağlamak ve geliştirmek gibi amaçlar taşımaktadır (Inskip, 1991:461). Sürdürülebilir turizm; insanın etkileşimde bulunduğu veya bulunmadığı çevrenin bozulmadan ve değiştirilmeden korunarak, kültürel bütünlüğün, ekolojik süreçlerin, biyolojik çeşitliliğin ve yaşamı sürdüren sistemlerin sürdürüldüğü ve aynı zamanda tüm kaynakların ziyaret edilen bölgedeki insanların ve turistlerin ekonomik, sosyal ve estetik ihtiyaçlarını doyuracak şekilde ve gelecek nesillerin de aynı ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri biçimde yönetildiği bir kalkınma şeklidir. Sürdürülebilir turizm kalkınması, turizm sektöründe yer alan ev sahipleri ile turist kesimlerinin ihtiyaçlarının, bugün var olan kaynakların, gelecekte değerlerinin korunarak uzun süreli ve kesintisiz şekilde karşılanmasıdır (WTO, 1998:21).

Turizmin sürdürülebilirliği, turizme neden olan yerel, bölgesel ve ülkesel değerlerin bilinmesi, korunması, geliştirilmesi ve çekiciliğinin her dönem

devamlılığının sağlanması anlamına gelmektedir. Sürdürülebilir turizmin gerçekleştirilmesinde, turizm-çevre-insan etkileşiminin yaşandığı, doğal ve kültürel değerleri içeren tüm kaynakların korunarak gelecek nesillere aktarılması önem taşımaktadır. Bu aktarımın başarılması, tüketicinin değişen tüketim anlayışı ve ekoturizm ölçütlerine dayanır. Sürdürülebilir turizmle birlikte, ekoturizm ve sorumlu turizm kavramları da kullanılmaktadır. Sürdürülebilir turizm kavramı, turizm ile çevre arasındaki ilişkiye işaret etmektedir. Varlığını tamamen çevre ve insan üzerine kurgulayan turizm endüstrisi için turizmde sürdürülebilirlik, ancak uzun dönemli olmak stratejisi ile anlam kazanabilmektedir. Aksi takdirde, bugünkü kuşakların dahi artık yararlanamadığı turizm kaynaklarından gelecek kuşaklarında yararlanması mümkün olamayacaktır. 1992'de Turizm Birliği ve Dünya Doğa Fonu, sürdürülebilir turizmi, hem günümüz, hem de gelecekle ilgili turizm ve buna bağlı altyapı olarak; doğal, sosyal ve kültürel kaynakların gelecekteki üretkenliği ve canlanması için doğal kapasiteler içinde hareket eden, adetlerin ve yaşam biçimlerinin, geçmişin ve şimdinin yapacağı katkıların farkında olarak, turizmin ekonomik karında adil bir paya sahip olduklarını kabul eden, yatırım sahiplerince ve yerel topluluklarca yönlendirilen bir olgu olarak nitelendirilmektedir. Sürdürülebilir turizm tanımlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi zor bir süreçtir. Sürdürülebilirliğin geniş yapısı içinde turizm endüstrisi yeşil kimlikler oluşturmak için çaba sarf etmiştir (Johnson, 2002:261). Giderek kirlenen dünyamızın hem doğal hem de kültürel zenginliklerin paylaşılması ve belirli bir adil kazancın bölge yaşayanlarına aktarılması önemli bir alan olarak görülmektedir.

Sürdürülebilir turizm kavramı, yıllar geçtikçe gelişerek turizme uygulanmış ve turizm planlaması, gelişimi ve işleyişinde, korunmuş bölgelerde turizm, otel işletmesi, balina izleme, mercan kayalıklarına dalma, havayolları turizmi gibi alanlarla ilgili genel bir kavram haline gelmiştir (Garrod ve Fyall, 1998:203) Çevreyi ekonomik sistemin önemli bir parçası olarak gören, çaba planlama ve yönetim tekniklerini kullanmanın çevresel korumaya yardımcı olabileceği şeklindeki ekonomik yöntemler ve yaklaşımlardaki gelişmelere rağmen turizmdeki gelişmenin çevre üzerindeki olumsuz etkileri konusundaki kaygı, gelişim için yeni kavramsal bir çerçeve gerektirmiştir. Bu kavramsal yaklaşım, "sürdürülebilir gelişim" olarak Brundtland Raporu'nun yayımlanmasından sonra önem kazanmıştır. Günümüzde turizmi de içeren her türlü gelişim yeni bir paradigmanın bir parçası haline gelmektedir. Sürdürülebilirlik kavramı turizm sektöründe farklı biçimlerde uygulanmıştır: küresel, ulusal ve yerel düzeyde, kamu ve özel sektörde birtakım şirket düzenlemelerinde çevreyi daha merkezi bir noktada tutmaktadırlar. Fakat bunun çevre için gerçek bir kaygı mı, ya da sadece daha fazla müşteri çekme amaçlı bir çaba mı olduğu belirsizdir. Geçmişte, turizmin çevresel sonuçlarını değerlendirmek; çevresel etki değerlendirmesi, gelişme kapasitesi ve değişikliğin kabul edilebilir limitleri üzerine dayanmakta ve seyahatin evrensel sonuçlarını göz ardı ederek, yerel çevrede meydana gelen değişikliklere odaklanmaktaydı. Ancak, ulaşımın -özellikle hava trafiği- uzun mesafeli turizmle bağlantısı olan çevresel etkilerin büyük çoğunluğunun sorumlusu olduğu ortaya çıkmıştır. Örneğin; tipik bir yolculuğun % 90'ından fazlasının iklim değişikliğine katkısı

vardır. Bu nedenle, seyahatin belli şekilleri ve bazı hedefler sürdürülebilirlik açısından sorunlu durumda olabilir (Gössling vd., 2002:199-200).

Sürdürülebilir turizmi anlatırken ılımlı, sanayi sonrası, alternatif, sorumlu, uygun, yeşil, kırsal, düşük etkili, çevre ve doğa temelli gibi eş anlamlı ve benzer ifadelerin kullanıldığı görülmektedir. Sürdürülebilir turizm kimilerine göre bir gelişme süreciyken; kimilerine göre de turizmde bütün olarak yol gösterici bir ilkeyi temsil eder (Godfrey, 1998:213). Teoride turizm, çevresel gelişim kapasitesi, toplumsal sorumluluk ve turizmin yerel halkın istekleriyle bağdaşması konularına saygılı olarak sürdürülebilirlik ilkeleriyle bütünleşir. Turizm, geleneksel kurumsal sınırları aşip bir sınıf hak sahibi arasında bağlantı kuran birçok ekonomik, sosyal ve siyasi gücün politika yönetimini etkilediği bir rekabet ortamında çalışır. Aynı şekilde, çevreyi de etkiler. Sürdürülebilirlik, turizm endüstrisindeki uzun süreli rekabet ortamını geliştirme amacıyla, sosyal ve ekonomik kalkınmanın yanı sıra çevreyi de ilgilendiren farklı konuları bütünleştirmeye çalışır (Kernel, 2005:151). Turizm, günümüzdeki en geniş, en hızlı gelişen endüstrilerden biridir. Bu hızlı büyüme, turizm ürünlerinin ve mekânlarının çeşitlendirilmesini sağlamaktadır. Böylece, küçük çaplı, yan turizm ve kırsal "deneyim" turizmi gibi yeni, alternatif turizm çeşitlerine ihtiyaç doğmaktadır (Lordkipanidze vd, 2005:788). Turizmde alternatif arayışlar çevrenin ve sosyal yapının hızla tahrip olmasını önlemeye yönelik yeni bir politika olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekolojik dengelerin sürekliliğini ve toplumsal değerlerin yaşatılmasını amaçlayan bu turizm anlayışı, bölgesel gelir artırıcı bir araç olarak kullanılabilir niteliktedir. Turizmin, ağırlıkla doğal kaynaklara dayalı olması, sürdürülebilir büyüme fikrine çok uygun düşmektedir. Turizmin gelişiminin sürdürülebilir olabilmesi için; politikaların uyum ve düzenini, büyüme sınırlamalarının kabul edilirliliğini ve uzun süreli bir vizyonun var olması gibi ön koşulları, planlamanın ilk safhalarında belirlemek gerekmektedir (Ahn vd, 2002:2). Sürdürülebilir turizm parçalarını belirlemek, bu parçaları değerlendirme ve uygulamanın yöntemlerini tasarlamak için bireyler, örgütler ve hükümetler çaba göstermektedir. Strateji belirleme gitgide önemli bir araç olmuştur. Sürdürülebilir turizm ilkeleri dünyanın çeşitli bölgelerinde daha geniş çapta pratiğe dönüştürülmüştür (Twynam ve Johnston, 2002:1165).

Sürdürülebilir turizm çerçevesinde bir başka nokta da *sürdürülebilir ürün* kavramıdır. Ancak sürdürülebilir ürün kavramı, ürünün sürdürülebilirliğinden ziyade "yaşam kalitesi" için ne getiriyor düşüncesine odaklı "ekonomik yarar" olarak anlaşılmaktadır. Turizm olayının gerçekleştiği yeri çevreleyen turizm hareketlerinde sadece girdilerin değerlendirilmesi sakıncalı durumlar yaratmaktadır. Değerlendirme için oluşturulacak düzgün bir çatı girdilerden ziyade aynı zamanda çıktılara odaklanan bir izleme sistemini gerektirir (Nortcote ve Macbeth, 2006:200). Aksi takdirde, sadece girdilerin dikkate alınması, sürdürülebilir turizm ürünlerini oluştururken, ürünün yanlış tanımlanması, anlaşılmaması ve değersiz görülme gibi sorunları da beraberinde getirebilir. Güçlü bir sürdürülebilir turizm stratejisi tüm aktörlerin bu süreç içerisinde yönetilmesiyle mümkün olabilir. Sürdürülebilir turizmde yer alan aktörler belirgin çizgilerle birbirinden ayrılmasa da görev ve

sorumluluklarını uygun bir biçimde yerine getirmeleri gerekmektedir. Turistik etkinlikler ve yerel halkın etkinliklerinin iç içe geçtiği, turistik ve yerel olanakların kullanıldığı sistemde; doğal-kültürel sistemin, altyapının karşılıklı ilişkileri görülmektedir. Sürdürülebilirlik açısından bu etkileşim önem taşımaktadır. Bu etkileşimi sağlamak temelde, planlama, örgütlenme, eşgüdümleme, yönlendirme ve denetim işlevlerini kapsayacak şekilde etkin yönetim anlayışıyla mümkün olabilir. Sürdürülebilir gelişim için turistik ürün, yerel turist hedeflerine önceleri dâhil edilmeyen yerel ihtiyaçlara katkıda bulunmalı; yerel insanı sosyal çevreden ve yaşam koşullarından uzaklaştırmadan özsaygı kazanmasına, özgürlük vermeye yardımcı olmalıdır. Sadece ülkesel ekonomik büyümeyi değil, aynı zamanda bölgesel ve yerel ekonomik gelişmeyi de hızlandırmalıdır. Bu bağlamda, turistik ve yerel olanaklar ve altyapı temel alınarak uzun süreli yerel ve turistik amaçlı etkinlikler yapılmaktadır. Bu etkinlikler, turistik ürüne temel teşkil eden bileşenlerle, genel doğal çevre bileşenlerinin zarar görmesini önlemeye yönelik yönetim ve pazarlama anlayışını yerleştirmeli; bakımsızlığı, eksiklikleri ve yoksulluğu azaltmalıdır. Süreç iyi yönetilemeyeceği için beklenen katkıyı sağlamayabilir. Ekoturizm faaliyetleri için sürdürülebilirlik önemlidir.

3. EKOTURİZMİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ

Doğal varlıklar insanların herhangi bir katkısı olmadan doğal olarak oluşan zenginliklerdir. Dağlar, ovalar, vadiler, ormanlar, göller, nehirler, denizler, doğal anıtlar, iklim ve jeolojik koşullara göre farklılaşan manzaralar doğal varlıklar kapsamındadır. Bir ülkenin sahip olduğu doğal varlıkların sayısı ve çeşitliliği, turistlerin o ülkeye gelmesinde en büyük çekim gücünü oluşturmaktadır. Bu nedenle, doğa ve doğal çevre, sürekli olarak insanların seyahatlerini yönlendiren çekici bir güç, aynı zamanda turizm sanayisinde vazgeçilmez hammadde durumunda bulunmaktadır. Ama doğal varlıklar herhangi bir şekilde değerlendirilmediği zaman hiçbir ekonomik yarar sağlamaz (Usta, 2001:51-52). Bu varlıklar turizmin hizmetine sokularak değerlendirildiğinde, yararlı ve ekonomik anlam taşıyan varlıklar haline dönüşürler. Doğal kaynaklar ekoturizm sayesinde turizm amaçlı kullanılıp değerlendirilir. Ekoturizm geniş alanlardaki ekolojik yapıyla birlikte düşünülmesi gereken bir turizm türü olduğundan, bütün turizm çeşitlerinde bunların dengesini bozacak müdahalelerden kaçınılması gerekir.

Ekoturizmde insanların, doğal çevreyi ve yerel halkın yaşantısını yerinde yaşayarak öğrenmesi amacıyla, bireyler veya küçük gruplar halinde doğal alanlara seyahat etmelerinin sağlanması ekoturizm turlarıyla gerçekleştirilebilir (Çağatay vd, 2002: 205). Ekoturizmde büyük yatırımlara, beş yıldızlı otellere, lüks tesislere ihtiyaç yoktur. Bu eğilim doğal alanlara yönelik ziyaretlerin teşvik edilmesi ve çevresel konulardaki kişisel bilincin artması sonucunda ekoturizm faaliyetlerinin, turizmin merkezine oturması ile ortaya çıkmıştır. 1998 yılında yaklaşık 45 milyon kişi bu seyahatlere katılmıştır. 2010 yılında bu sayının 70 milyona ulaşacağı beklenmektedir. Bu rakamlara, doğal alanlara yönelik sayıları gittikçe artan yerli turistler de eklenmelidir. Özellikle, 1990'lı yılların başından itibaren milli parklara yönelik

önemli bir talep dikkat çekmekte ve bu alanlar ekoturizmin önemli çekiciliklerini oluşturmaktadır (Diamantis, 1998:515; Wood, 2002:20). Ancak, turizme açılan alanların artmasının yayılmasını tehlikeli görenler, bu mekânların da bozulacağı endişesini taşımaktadırlar. Ekoturizmde sahip olduğumuz doğal ve kültürel değerlerin korunması, geliştirilmesi, yerli halkın katılımını ve kalkınmasını sağlamak temel ilkedir. Böylece, kontrollü turlar sayesinde hem çevresel bozulmayı önlerken, hem de yerel halkın ekonomik kazancının sağlanması amacı da gerçekleştirilebilmektedir. Aslında, ekoturizm çevreye zararlı değildir ve bu yüzden genelde sürdürülebilir olarak anlaşılır; hem çevreci örgütler ve hem de Dünya Bankası tarafından doğa için olumlu bir gelişme olarak önerilir ve desteklenir (Gössling vd., 2002:199-200). Ekoturizmi bu çerçevede algılamak, yapılacak olan turizm etkinliklerini ekolojik ve ahlaki ilkelere dayalı olarak yürütmek, turizme ve yerli halka çok boyutlu katkılar getirecektir. Ekoturizm, "çevre ve kültür değerlerin sürdürülebilirliğini garanti altına alan, yerel halklara maddi yarar sağlayan turizm" olarak kavranırsa da, ağırlıklı faaliyet alanı olarak doğada yapılan turizm türlerini kapsamakta ve bazı ilkelere sahip olması gerekmektedir. Bunlar; doğal çevrenin ve yerel kültürlerin sürdürülebilirliği ilkeleridir.

Doğal çevrenin sürdürülebilirliği ilkesi, doğa turlarında doğal çevrenin bozulmaması ve korunması demektir. Bu tür turların, belli bir plan ve program çerçevesinde hayata geçirilmesi, seçilen rotanın ve uyulması gereken kuralların önceden belirlenmesi ve eğitilmiş uzman rehber kullanılması gerekmektedir (Barnes and Barnes 1993: 47). Bu bölgelerde ulusal ya da bölgesel ekoturizm bilincinin yerleşmemiş olması nedeniyle, çirkin yapılaşmalar ve yaban hayatının gelişigüzel kullanılması söz konusu olabilir. Bunların önüne geçilmelidir. Bitki ve hayvan türlerinin envanteri çıkarılmadan ve bölgenin taşıma kapasitesi bilinmeden turların düzenlenmesi, ancak bu kuralların konulup, sıkı bir şekilde uygulanması ile mümkün olacaktır. *Tur düzenleyen acentalar ve tur katılımcıları*, milli park, doğal koruma alanı, vb. ilan edilmiş bölgelerde, ilgili kurumlarca konulmuş kurallara, kamp yapılması yasak olan ya da kısıtlamalı bölgelerdeki yasaklara uymak, gezilen ve kamp yapılan yerlerde belirlenmiş gezi rotalarına, tecrübeli doğa rehberinin uyarılarına uymak, flora ve faunaya asgari zarar verecek şekilde hareket etmek, gezi faaliyeti sırasında çevreye atık ve doğada silinemeyecek izler bırakmamak; özellikle nesli tehlikede bulunan hayvanların bulunduğu bölgelerde gürültü, vb. kirlilik yaratmamak durumundadırlar. Flora ve faunanın korunmasına özel önem verilen yerlerde tur rotalarını, koruma ilkelerini gözeterek sık sık değiştirmek; yetkili resmi kurumlar tarafından mutlaka doğa ve dağ rehberliği sertifikasyonu kullanmak, eğer yoksa doğa turları konusunda uzman kurum ve kişilerden eğitim almış tecrübeli rehberler bulundurmaları zorundadırlar. Çünkü bazı kişiler için "eko" ifadesi, pazarlamada işe yarayan yararlı bir önekte başka bir şey ifade etmemektedir. Ekoturizm faaliyetlerinin başarısı ve sürdürülebilmesi için yapılan turizm planlamalarının da dikkate alınması gerekir (May, 1991: 12,118). Halkın değerlerini ve sosyal çevreyi daha iyi anlamak ve turistik yörelerin ve değerlerin dışarıdan gelebilecek etkilere karşı hassasiyetlerinin belirlenmesi gerekir. Çevresel ekonomilerin büyümesi; turizmde gelişmelerin değerlendirilmesi ve izlenmesi ile birlikte ele alınarak sağlanmalıdır. Turizm planları ve projeler uzun dönemli

çevresel kaliteyi sağlayıcı özellikte olmalıdırlar (Arslan, 2005). Planlayıcılar, ekonomik bir sektör olarak sadece turizmi tek başına görmemeli, turizmle birlikte var olacak dengeli bir ekonomiyi hedeflemelidirler.

Yerel kültürlerin sürdürülebilirliği ilkesi ise, ekoturizm faaliyetinin yapıldığı bölgenin yerel halkının bu turizm faaliyetlerinden yarar sağlaması, maddi bir pay almasını ifade eder. Bunu sağlamak için; uluslararası büyük tur operatörlerinden ziyade, ülke ve bölge çapındaki daha küçük acentaların ekoturizm faaliyetinde yer alması gerekir. Burada uzman acentacılık ön plana çıkmaktadır. Ekoturizm, doğal ve yabani hayat gibi belli alan ve konularda uzmanlaşmış bu tür acentaların, tur programlarını yaparken, tur gereksinimlerini bölgeden sağlamaları, bölgeye maddi yarar sağlanmasının önkoşulu olmalıdır. Bir bölgeye turizm aracılığıyla katkı sağlarken, maddi ve manevi kültür unsurlarının bozulmamasına da dikkat edilmelidir. Otantik kültürlerin, ahlaki değerlerin bozulmadan yaşadığı bölgelerde, turist gruplarının bu değerlere saygılı davranması beklenmektedir. Kılık-kıyafet konusuna özen göstermek, dini ve ananevi değerlere saygılı davranmak, yerel yeme-içme-eğlenme vb. gelenek ve göreneklere uyumlu davranmak ve mümkün olduğunca katılmak önemlidir (Arslan, 2005). Ayrıca, maddi kültür eserlerine saygılı ve korumacı davranmak, gerek turizm profesyoneli, gerekse tüketici olarak, yerel dokuyla uyum olmayan modern mimari ürünler yerine; koruma altına alınmış otantik yapılarda hizmet veren konaklama tesislerini tercih etmek de gerekir.

Ulusal, bölgesel ve yerel düzeylerde ekoturizm politikaları ve geliştirme stratejileri oluştururken, ekoturizm aktivitelerinden etkilenen ve etkilenmesi beklenen tüm tarafları kapsayan geniş bir danışma süreci belirlemek; doğanın, yerel, bölgesel halklara ait kültürlerin, geleneklerin, genetik kaynakların, toprak ve mülkiyet haklarının, temiz kullanma ve içme suyu hakkının korunmasının bölgesel ve yerel haklar, özel sektör, sivil toplum örgütleri ve ekoturizmin tüm taraflarının katılımları ile garantilemek; ekoturizm ile ilgili kamu kuruluşları arasında gerekli eşgüdümü sağlamak, denetim sonuçlarını halka açıklamak; sürdürülebilir ulaştırma ilkelerini, hedefe erişim ve ulaşım sistemlerinde uygulayarak tur operatörlerini ve seyahatçileri, çevreye karşı duyarlı seçenekleri tercih etmek konusunda teşvik etmek bu doğal ve kültürel sürdürülebilirliği sağlayabilir. Böylece bir anlamda, çevresel etki kontrolü yapılmaktadır. Artık, tüm dünyada bu çevreci tutumu benimseyen acentalar ve onların turları destek görmekte ve tercih edilmektedir. Hatta bu anlayışla faaliyet gösteren acentalara özel ödüller, belgeler verilmektedir. Gerçekten de, insanların tüm yeryüzünde birbiriyle buluşması, kaynaşması ve barış içinde birarada bulunmasını sağlayan turizm hareketleri, ancak böylesi bir anlayışla, var olan değerlere zarar vermeden sürdürülebilecektir (TÜRSAB, 2002:22).

Ekoturizmde de kuşkusuz genel turizm ilkeleri, yönetmelikleri ve planları geçerlidir. Ancak, kitle turizmindeki hataların tekrarlanmaması amacıyla, bir takım hedeflerin ortaya konması kaçınılmazdır. Doğal ve kültürel mirasın korunması, kırsal alanlarda ve korunmuş alanlarda yerli halkın yaşam düzeyinin yükseltilmesi ve ekoturizmin özendirilmesi, doğal, kültürel ve yerel

özellikleri tanımak, tanıtmak, korumak, uzun vadede sürdürülebilirliği garanti etmek amacının benimsenmesi, bunun için yöntem ve tekniklerin yaygınlaştırılması, ekoturizm ürününün güvenilirliğinin ve rekabet gücünün ortaya çıkması için kalite sistemlerinin belgelendirilmesi önem taşımaktadır. Ayrıca, toplumun, politikacıların, turizm ile ilgili kişi, kurum ve kuruluşların ekoturizm konusunda bilgilendirilmesi, turizmin sürdürülebilirliğin sağlanması açısından oldukça yararlı olacaktır. Ekoturizmde doğal alanların korunması, geliştirilmesi, çevresiyle birlikte toplumun sürdürülebilir kalkınmasına katkıda bulunması önkoşul özelliği taşımaktadır. Ekoturizmin geliştirileceği ülke, bölge ya da yerel alanda mutlaka özel politika ve stratejilerin belirlenmesi ve uygulanabilirliğinin tartışılması gerekir.

Herhangi bir etkinliğin ekoturizm etkinliği sayılması için gerekli nitelikler, çevre ahlakının geliştirilmesi, turistik amaçlı alanları koruma-kullanma dengesi içinde turizme açmak, tüketici erozyonunu önlemek için taşıma kapasitesini dikkate almak, doğal kaynakların kültürle birlikte kullanımını sağlamak temel hedeflerdir. Çünkü ekoturizme katılan insanlar doğa ve çevre ile ilgilidir, kendi çıkarları için doğanın tahrip edilmesini istemez, onu olduğu gibi kabul eder. Doğal çevre, ekolojik ve kültürel sürdürülebilirlik, eğitim, yerel düzeyde ekonomik fayda sağlamak ekoturizmin temel taşlarıdır. Ulusal parklar ve korunan alanlar ekoturizmin temel kaynağını oluşturmaktadır. Ekoturizm, sürdürülebilir turizmin etkin yönetim anlayışı ve tanıtımla kırsal kalkınmada önemli sonuçlar doğurabilir. Ekoturizm alanlarında konaklama-yeme-içme tesislerinin doğaya uygun, abartısız yapılması iletişim ve ulaşım araçlarının çevreyi en az kirletecek şekilde geliştirilmesi, gürültü ve kirlilik yaratan araçlardan ve sportif etkinliklerden kaçınılması ilke edinilmelidir. İnşaat malzemesi, mobilya ve dekorasyon yerel dokuya uygun olmalı, düşük kirlenme yaratabilecek enerji türlerinden yararlanılmalıdır. Düzenlenecek tur güzergâhları, yürüyüş, bisiklet yolları doğanın bir parçası olarak teknolojiden biraz uzak durarak planlanmalıdır. Ekoturizmin sürdürülebilir iş olanağı yaratacağı yerli halka anlatılmalı ve elde edilen gelirin büyük bir kısmının yerli halkta kalması ve koruma amaçlı kullanımının teşvik edilmesi gerekmektedir. Yerel toplumun ekoturizm etkinliklerinin her aşamasına katılması, planlama, yönetim ve denetim çalışmalarını izlemesi sağlanmalıdır (Arslan, 2005). Bu alanların ekoturizm ilkeleri doğrultusunda yönetilmesi, ülkemizdeki sürdürülebilir ekoturizm açısından da geçerlidir.

4. TÜRKİYE'DE SÜRDÜRÜLEBİLİR EKOTURİZM

Doğal çevre, bilinen klasik turizm denilen kıyı turizm çeşitlerinden yeterince zarar görmüştür. Dünyanın büyük turizm devlerinde yaşanan bu durum, Türkiye ve gelişmekte olan birçok ülkede de görülmüş ve sonuç olarak ortaya çıkan turistik patlama ancak kısa bir süre devam etmiştir (Lincorish, 1991). Fakat çevreye ve turistik imaja olumsuz etkisi büyük olmuştur. Günümüzde ise, Türk turizm politikalarında değişimler yaşanmaya başlamıştır. Değişim daha çok, seçici, özel turizm çeşitlerinin oluşması yönündedir. Kültür temelli, yavaş gelişen ama emin bir gelişme sürecindeki kırsal turizm kaynaklarına dayalı olan, sağlık ve doğa kökenli turizm çeşitlerine doğru bir değişim

gözlenmektedir. Yeni oluşturulan hedeflerin tanıtımı ve uygulanmasına çalışılırken, aynı zamanda kıyı turizm kökenli deniz-kum-güneş bileşkesinin etkilerinin azalması yönünde çalışmalar yapılmaktadır. Gelecek eğilimler içinde yer alan doğal kökenli ve kültürel turizmin oluşması için Türkiye'nin elinde geniş turistik ürün çeşitlendirme fırsatları vardır. Fakat Türkiye için en büyük sorun henüz bu potansiyellerin kullanılmaması ve halen kıyı turizminin etkisinde kalınmasıdır (World Travel and Tourism Council, 2002).

Turizmin gelişmesi günümüze kadar klasik turizm hareketleri ve çeşitleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Günümüzde artan yaşlı ve azalan genç nüfus, boş zaman ve maddi kazanç insanları daha farklı turizm hareketlerine itmektedir. Artan turist sayısı yeni turizm alanlarının ve çeşitlerinin oluşması gereğini ön plana çıkarmıştır (Kozak ve Kozak, 2001). Yeni turistik ürünler oluşturma, turistik hedeflerin en önemli politikası durumuna gelmiştir. Ayrıca, gelecek dönemler için de büyük bir gelişme aracı olarak görülmektedir (Lincorish ve Jenkins, 1997). Turizmin ekonomik kazançlarından faydalanmak, hayat standartlarını yükseltmek açısından ekolojik turizm Türkiye için uygun bir turistik politika unsurudur. Gelecek dönemlerde oluşacak olası gelişmelerden Türk turizminin nasıl etkileneceği, henüz belli olmasa da, uygulanacak turizm politikaları turizmin gelecekteki çehresini etkileyecektir. Bu politikaların en önemlileri ürün geliştirme ve alternatiflerin oluşturulmasıdır. Sahip olduğu bozulmamış doğası ve değerleri, kültürel varlıkları ile ürün çeşitlendirmesine gitmesi gerekmektedir (Baloğlu ve McCleary, 1999). Bu bağlamda, şu anki görüntü itibarıyla anormal gelişmeler olmazsa, Türkiye'nin turizm alanında gelecekte önemli bir gelişme sağlayacağı düşünülebilir. Ama sağlanacak bu gelişme bazı etkenlere bağlıdır; bunlar, doğal, kültürel ve ekonomik v.b. potansiyel değerlerin planlı ve sürdürülebilir bir şekilde kullanılması; merkezi ve yerel yönetimlerin yeni turistik ürün alanlarının oluşmasında katkılarının sağlanması; finansal destek, gerekli yatırım girişimleri ve teşviklerin gerçekleştirilmesi; alt ve üst yapının tamamlanması; turizm eğitiminin yaygınlaştırılması ve halkın bilinçlendirilmesi; etkin tanıtım faaliyetlerinin uygulanması ve alternatif turizm çeşitlerinin uygulamaya geçirilmesidir (Kozak ve Kozak, 2001). Sürdürülebilirlik açısından Türk turizmi önemli merkezlerden biri olmak için yeterli potansiyele sahiptir. Altyapısı yeterli, turistik açıdan olumlu bir imaja ve rakiplerinden farklı ürünlere sahip yöreler paydan daha büyük bir kısmı elde edebilecektir. Bu sayede kazanç elde ederken, doğal ve kültürel yapının korunması da sağlanmış olacaktır.

Ülkemizin, Akdeniz'deki en önemli turizm alanlarından birisi olduğu açıktır. Yaklaşık 8000 km. uzunluğundaki sahilleri, çeşitli uygarlıklardan kalan zengin tarihi ve kültürel mirasın yanı sıra, iklimsel çeşitliliği nedeniyle olağanüstü bir bio-çeşitliliğe sahiptir ve tek başına bütün bir Avrupa kıtası ile karşılaştırılabilir. Örneğin, tüm Avrupa'da 500 kuş türü bulunmasına karşılık, Türkiye'de 420 civarında kuş türü saptanmıştır. Bunun yanı sıra, Avrupa'da tespit edilen yaklaşık 12.000 bitki türünden yaklaşık 9.000'i ülkemizdedir. Türkiye, gerek dağları, ormanları, yaylaları, kıyıları, gölleri, akarsuları gibi doğal varlıkları; gerek flora ve faunası ve gerekse mağaraları ve kanyonları gibi ilginç jeolojik oluşumları açısından diğer ülkelerle kıyaslanamayacak düzeyde bir zenginliğe sahiptir ve bu zenginlikler ülkemizi gündemde olan

ekoturizm için oldukça ilgi çekici bir ülke konumuna getirmektedir. Turizme erken açılmış bazı kıyı bölgelerimiz hariç, henüz ülkemizin pek çok bölgesinde doğa bozulmamış ve endemik türler, flora ve fauna konusunda dünyada eşine az rastlanır bir zenginlik vardır (Yürük, Tarihsiz). Buna sosyo-kültürel değerler de eklenince, Türkiye, ekoturizm konusunda potansiyel bir cennettir. Bu potansiyeli değerlendirip geliştirmek, hepimizin görevidir.

Yeni oluşan turizm pazarları için önemli olan, sürdürülebilir, uzun dönemli bir turizm planlamasıyla hayata geçirilmiş ve diğer turistik hedeflerden farklı turistik ürünlerin var olmasıdır (Texas Agricultural Extension Service, 1997). Eğer sunulan turistik ürün rakiplerinkinden farklı ve çeşitli değilse, turistler o ürünü standart bulmaktadırlar (Baloğlu ve McCleary, 1999; Murphy vd., 1999). Etkili bir turistik ürün geliştiremeyen turistik hedef, müşteri ihtiyaçlarını görmekten uzaklaşmış; hedefin dışında ve rakiplerinin gerisinde kalmış demektir (Hodgson, 1990). Sürdürülebilirliği olan bir turistik ürün geliştirmenin en önemli yolu, turistik ürünün farklılaştırılması ve çeşitlendirilmesidir. Son dönemlerde büyük gelişmelere sahne olan turizm sektörü, gün geçtikçe önemini artırmaktadır. Gelişen ve değişen şartlar dünya üzerindeki pazar paylarının farklılaşmasını da beraberinde getirmektedir (Bramwell ve Rawding, 1996). Ülkemizi ziyaret eden turist sayısı ve turizm gelirlerinde sağlanan sürekli artışlar, sektörde istikrarlı bir gelişmenin olduğunu göstermektedir. Dünya Turizm Örgütü tarafından hazırlanan "Turizm: 2020 Vizyonu Avrupa" adlı çalışmada, Türkiye'nin 2020 yılında, bölgesinde Fransa, İspanya ve İtalya'dan sonra 4. ülke konumuna geleceği tahmini yapılmaktadır. Türkiye'nin 2020 hedefi ise, 60 milyon ziyaretçi ve 50 milyar ABD Doları değerinde turizm geliridir. Turizmin gelişmesi için, bir ülkede zengin turizm kaynaklarının bulunması gerekmektedir. Doğal, kültürel ve tarihi kaynakların varlığı sağlıklı bir turizm gelişimi için önkoşuldur (Murphy vd., 1999). Türkiye'nin her yöresinde bu kaynaklardan fazlasıyla vardır. Fakat bu turistik kaynakların varlığı tek başına yeterli olmamaktadır. İşlenerek turistik çekim öğelerine dönüştürülmesi, çekiciliklerin ortaya çıkarılması ve bunların turiste uygun bir şekilde sunulması gerekmektedir (Yarcan, 1996).

Dünyada artık keşfetmek amaçlı olarak yapılan ekoturizm, son yıllarda ülkemizde de sık sık gündeme gelmekte, fakat sadece yayla turizmi olarak düşünülmektedir. Oysa bir bütün olarak ele alınması gereken ekoturizm, sosyal ve kültürel faaliyetleri de içine alan, geniş alanlarda birçok aktiviteyi kapsayan bir etkinliktir. Kültür ve Turizm Bakanlığı, ekoturizmi; yayla turizmi, ornitoloji (kuş gözleme) turizmi, foto safari, akarsu sporları (kano-rafting) çiftlik turizmi, botanik (bitki inceleme) turizmi, bisiklet turları, atlı doğa yürüyüşü, kamp-karavan turizmi, mağara turizmi, dağ turizmi ve doğa yürüyüşü gibi başlıklar altında değerlendirmektedir (Yürük, Tarihsiz). Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türkiye Turizm Stratejisi 2023 belgesinde eko-turizm ve yayla turizmine yönelik hedefleri şu şekilde koymuştur: Yerel halk, turistik ürün, hediyelik eşya yapımı, servis, kalite ve işletmelerin yönetimi konusunda eğitilecektir. Etnografik ve ekolojik özelliklerinin sergilendiği müze evlerin açılması teşvik edilecektir. Alana girişte kabul noktaları oluşturulacak ve ziyaretçilere farklı güzergâhları ve yöresel özellikleri gösteren mola noktaları

ve tur güzergâhlarını gösteren haritaları sunulacaktır. Doğa turizmi için kullanılacak alanlarda, çeşme, wc, barınak, mesafe ve yön levhalarının tamamlanması, dağ yürüyüşü rotalarının Küresel Yer Belirleme Sistemi (GPS) ile uydulara tanıtılması, yeni taşıt yolu açılmaması sağlanacaktır. Kitle turizmi amaçlı kullanılacak alanlarda; fiziksel planlama çalışmalarına altlık oluşturacak kadastro tamamlanarak, orman ve mera alanlarının sınırları tespit edilip 1/25 000, 1/5000 ve 1/1000 ölçekli imar planları hazırlanacaktır. Doğa turizm amaçlı olarak seçilen alanlarda güzergâh üzerinde yer alan mağara, şelale, ilginç ağaç ve kaya oluşumu, sportif alanlar, kamping alanları vb. çekicilikler için çevre düzenlemeleri yapılacak, başta ulaşım olmak üzere gerekli altyapılar tamamlanacaktır. Yörenin özelliklerinin araştırılmasına olanak verecek ve bilimsel anlamda gösterimini sağlayacak araştırma istasyonları ve bilim müzeleri kurulacaktır. Yöre halkına pansiyonculuk eğitimi verilecektir. Turizm gelişim alanlarında yer alan eko-turizm alanlarının 'alan yönetim planları' yapılacaktır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007:41).

Ülkemizin zengin coğrafyası ve doğal potansiyeli, doğa turizmi türleri açısından büyük bir şanstır, ancak bilinçsizce davranılması sonucunda, çevre değerlerinin bozulması da kaçınılmaz olacaktır. Doğal varlıkların sergilediği güzellikler, dinlenme-eğlenme faaliyetlerine uygun ortamlar oluştururlar. Ekonomik, sosyal, kültürel pek çok yararı olan turizmin iyi kontrol edilememesi halinde, aşırı doğal kaynak kullanımı ve yanlış yer seçimleri nedeniyle doğal alanların, tarihsel değerlerin ve kıyı alanlarının tahrip edilmesi gibi olumsuz çevresel etkileri olabilmektedir. Bu potansiyel tehlikeyi acilen görüp, doğa içinde yapılan tüm turizm türlerinde "çevreyle barışık" tarz ve yöntemleri benimsemek durumundayız. 1970'li yıllardan itibaren Avrupa'da "çevre kalitesi" turizm ürününü oluşturan öğelerden en önemlisi olmuştur. 1980'li yıllardan itibaren doğal, kültürel, sosyal kaynakların kalitesinin korunup geliştirilmesine dayalı turizm ürün ve hizmetleri aranılır hale gelmiştir. Sektörel planlama anlayışından bütüncül turizm anlayışına 1980'li yıllarda geçilebilmiştir. Turist beklentilerinin kaliteli bir çevreye duyarlı olduğu, ancak 1990'lı yıllarda anlaşılmıştır. Bu nedenle, 21. yüzyılda sürdürülebilir turizmin gelişmesinin temelini nitelikli çevre oluşturmaktadır ve turizm işletmeleri, çevre yönetim sistemlerini benimseyen işletmecilik politikalarını uygulamaya koyacaklardır (Karaman, 2004).

Ekoturizm anlayışı ülkemizde yeni yerleşmektedir ve maalesef, resmi kurumlar bu turizm türünün sürdürülebilmesi için, bütün türlerde gerekli düzenlemeleri henüz yapmış değillerdir. Türkiye'de mevcut potansiyel ve turizmde yeni eğilimler göz önüne alınarak en az yatırım gerektiren ve en uygun olanından başlamak üzere, yayla turizmi, doğa-dağ yürüyüşü, akarsu turizmi, bisiklet turları, mağara turizmi, sportif olta balıkçılığı, kuş gözlemciliği, botanik turizmi gibi pek çok turizm aktivitesi yönündeki çalışmalar hız kazanmış ve sürdürülmektedir. Hangisine ağırlık verilirse verilsin, burada anahtar nokta *koruma-kullanma dengesinin* sağlanarak turizmin geliştirilmesidir. Bilindiği üzere, her türlü doğal zenginliğin kullanımındaki temel ilke, koruma-kullanma dengesinin sağlanmasıdır. Bu dengenin sağlanması, turizm sektörü için de büyük önem taşımaktadır. Ekoturizm, kitle turizmi gibi kısa zamanda çok kazanç sağlamayı ve modern

turistik yapılaşmayı öngörmez. Koruma-kullanma dengesi içinde gelişme gösteren turizm hareketlerinde sürdürülebilir gelişim de hedeflenmektedir. Önce mevcut durumuyla korumak gelir, sonra kullanma. Bir başka deyişle, doğal ve kültürel değerlerimizin korunarak turizme açılması ön planda tutulur.

Korumayı sağlamak için; Turizm, Orman, Çevre, Kültür bakanlıklarının eşgüdümlü bir çalışmayla, ekoturizm bölgeleri ve rotalarını belirlemeleri, ortak kurallar ve cezalar saptamaları, dağ ve doğa rehberliği için sertifikasyon programları geliştirmeleri en öncelikli önlemlerdir. Bunlarla paralel olarak ve daha uzun bir süreç boyunca da, hem turizm profesyonellerinin, hem de bölge halklarının, ekoturizm konusunda bilinçlendirilmeleri ve eğitilmeleri gelmelidir. Özellikle ekoturizmden gelir sağlayacak olan bölge halklarının, sahibi oldukları doğal ve kültürel zenginliklerin bilincine varmaları ve ancak bunları koruyarak, insanlığa ve kendilerine fayda sağlayacaklarını kavramaları gerekmektedir (Çevirgen, 2004). Yerel yöneticilere ve bölge halklarına, ekoturizm tür ve yöntemleri hakkında eğitim, kurs ve brifingler verilmeli, kendilerinin de ürün ve eko-konaklama olanakları geliştirmesi için destek sağlanmalıdır. Turizm konaklama işletmeciliğinde uygulamaya konulan "ISO 9000 Kalite Standardının yanı sıra, ISO 14000 Çevre Yönetim Sistemi Standardı" unsurları da dikkate alınmalıdır. Çünkü turizm ürün ve hizmet sunumunda çevre normunu dikkate almayan işletmelerin turizm pazarında tutunabilmeleri artık çok daha güç olacaktır. Eğer sürdürülebilir turizmin geliştirilmesi isteniyorsa; nitelikli büyümeye, kaynakların sürekliliğine ve ahlak değerleri doğrultusunda dürüstçe kullanılmasına gereken önem verilmelidir (Karaman, 2004).

SONUÇ

Son yıllarda, sürdürülebilir turizm gelişmesi turizm sektöründe önemli bir yer tutmaktadır. Sürdürülebilir turizm; turizm etkinliğinin, doğal, kültürel, biyolojik, ekolojik tüm yenilebilir ve yenilenemeyen kaynaklara süreklilik sağlayarak planlanmasını ve yürütülmesini ifade eder. Yerel halk ve turist kesimlerinin ihtiyaçlarını karşılarken, bugün var olan kaynakların gelecekte de değerlerini korumak anlamında sürdürülebilirlik önemlidir. Sürdürülebilir turizm aynı zamanda, biyolojik çeşitliliğe ve kültürel bütünlüğe zarar vermeden, hem yöre halkı, hem de ziyaretçilerin karşılıklı ihtiyaçlarının karşılanması ile ilgili yönetsel bir süreçtir. Sürdürülebilir turizm, asıl olarak çevre ile ilgili bir durumdur; doğa, insan ve turistik hedef üçlüsü şeklinde düşünüldüğünde yönetsel süreç yanı sıra daha da önem taşımaktadır. Sürdürülebilir kalkınma ile turizm arasındaki ilişkiler, çevresel değerler üzerinde odaklandığında, turizm değerlerini korumak ve gelecek nesillere taşımak yönetsel süreçte herhangi bir sorun olmadan gerçekleşecektir. Sürdürülebilirlik-çevre- insan ilişkisinde turizm kaynaklarının tanıtımının yapılması, kullanımı, potansiyel müşteriler ve yerel halkla ilişkiler bu süreç içerisinde değerlendirilmelidir. Turizmin uzun dönemli sürdürülebilir ve güvenli olabilmesi, çevresel değerlerin gelecek kuşaklara da hizmet edebilmesi için çevrenin korunmasına ve geliştirilmesine katkı sağlamak, turizm yatırımcılarının ve işletmecilerinin benimsemesi gereken başlıca görevi olmalıdır. Artık, sürdürülebilir bir doğadan

bahsederken, bu değerlerin insanlığın hizmetine sunumu kendi halinde bir gelişmeye bırakılmamakta; sistemli sürdürülebilir nitelikte turizm, yönetim ve pazarlama politikalarını gerektirmektedir.

Ülkemizin de içinde bulunduğu Akdeniz ülkeleri, yaz aylarında yoğunlaşan deniz-güneş-kum turizmi ile gündeme gelirler. Ancak, günümüzde turizm geleneksel hedeflerden giderek uzaklaşmakta ve turist profili değişmektedir. Alternatif turizm alanlarına yönelme günümüzde önem kazanmıştır. Ekoturizm de bunlardan biridir. Daha çok orta yaş grubunda, yüksek eğitilmiş, ortanın üzerinde geliri olan ve doğal yabanıl hayata ve kültüre ilgi duyan kişilerin talep ettiği ekoturizm; uygulandığı yöreye yarar getiren bir etkinliktir. Ekoturizm gelirleri büyük ölçüde yöre insanına dönmektedir. Toplumun yoksul kesimini oluşturan dağ ve orman köylüleri ve pansiyon çalıştıran ailelerin bu işi yaptığı düşünüldüğünde, bu kesimin ekonomik olarak iyileşme göstereceği açıktır. Bu gelirlerin bir kısmı da doğal değerlerin korunması ve geleneksel kültürlerin yaşatılmasında kullanılmaktadır. Diğer yandan, ekoturizmin temel hammaddelerini oluşturan doğal, tarihi ve kültürel değerlerin sürekliliğinin sağlanması, turizm pazarlamasındaki en önemli tanıtımın çevre duyarlılığına ve sürdürülebilirliğe dayanması ile mümkün olacağı öngörülmektedir.

Kentlerde, kırsal alanlarda ve kıyılarımızda yaşanan kirlenme yaşamımızı olumsuz yönde etkileyen bir boyuta çıkmıştır. Ekoturizm için de aynı durum geçerlidir. Örneğin küçük bir yöre birden bire oluşan fazla sayıdaki ekolojik faaliyeti kaldıramayabilir. Turizm sektörünün gelişmesi doğa koruma ile ilgili kuruluşların katkılarıyla, sürdürülebilir kullanımların ve taşıma kapasitelerinin dikkate alınmasıyla sağlanmalıdır. Öncelikle ülke genelinde arazi kullanım planı ve doğal kaynak envanteri hazırlanmalıdır. Nerede ne var bunun herkes tarafından bilinebilir hale gelmesi gerekir. Ülkemizde farklı kamu kurumları tarafından hazırlanan planlama mevzuatı, çok başlılık yaratmış ve bu durum sahipsizlik ve sorumsuzluk doğurmuştur. Çevreye duyarlı sürdürülebilir turizmin gelişebilmesi için, doğal zenginliklerin, sit alanlarının, özel çevre koruma alanlarının, doğrudan turizm alanı olarak kullanılması yerine; bu alanların özelliklerini dikkate alarak, yerel toplulukları da içine alan diğer alanlarla bütünleşik yapılı ve koruma esaslı planlama yapılması ekoturizm için de geçerlidir. Belli bir sistem ve sürece göre çevreye zarar veren parçalı yaklaşımlar yerine, yaşam birimlerine bütünsel bakan, çevreyi koruyan, doğal, kültürel ve tarihi değerleri koruma-kullanma dengesinde sürdürülebilir kılan bir planlama anlayışı getirilmelidir. Ancak, bütünsellik durumunda ekoturizmin sürdürülebilirliği kalıcı olabilir. Bu nedenle, ekolojik turizm alanında yapılacak yeni akademik çalışmaların, örneğin yöresel ekolojik taşıma kapasitesinin veya doğal, tarihi ve kültürel kaynak envanterlerinin araştırılmasına yönelik olması önerilebilir.

KAYNAKÇA

AHN, Bum Y., LEE, B., SHAFER, C. Scott, (2001). "Operationalizing Sustainability In Regional Tourism Planning: An Application Of The Limits Of Acceptable Change Framework", *Tourism Management*, pp. 1-15.

- AKSÜ, M. Seha (1997). "Küresel Eğilimlerin Turizm Sektörü Üzerindeki Etkisi", *Anatolia Dergisi*.
- ALTIPARMAK, M. (2002). "Turizm Çeşitlendirilmesi Sürdürülebilir Turizm ve Planlama", Turizm Bakanlığı 2. Turizm Şurası Bildirileri, Ankara.
- ARSLAN Y. (2005). "Erdek ve Çevresinin Ekoturizm Açısından Değerlendirilmesi", <http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c8s13/makale/c8s13m12.pdf>, (28.9.2009).
- ATABAY, S. (1998). "21. yüzyılda Sürdürülebilir Turizm Politikaları", 1. Uluslararası Turizm Sempozyumu, Yıldız Teknik Üniversitesi Yayını, İstanbul.
- ATALIK, G., GEZİCİ, F. (1994). "Çevre Duyarlı Planlama Kapsamında Turizm Eylemlerinin Değerlendirilmesi", 4. Ulusal Bölge Bilimi / Bölge Planlama Kongresi Bildirileri, KTÜ Mühendislik Mimarlık Fakültesi Trabzon.
- ATANUR G. Sayan (Tarihsiz). "Kitle Turizminden Sürdürülebilir Turizme Geçiş Çabaları ve Balear Örneği", *Paradoks, Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, (E-Dergi), <http://www.paradoks.org>, Yıl:2 Sayı:2, (22.07.2009).
- AVCIKURT, C. (1997). *Avrupa Birliği İle Bütünleşme Sürecinde Türk Turizmi Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, BAÜ, Sos. Bil. Enstitüsü, Balıkesir.
- AYDIN, İ. (1990). *Açıklamalı Turizm Terimler Sözlüğü*, Coşkun Matbaası, Aydın.
- BAKIRCI, M. (2002). "Ekoturizm", *İkinci Turizm Şurası Bildiriler*, Cilt. II, 12-14 Nisan 2002, Turizm Bakanlığı, Ankara.
- BALOĞLU Ş., MCCLEARY W. K. (1999). "U.S. International Pleasure Travelers' Images of Four Mediterranean Destinations: A Comparison Of Visitors And Non-Visitors", *Journal of Travel and Tourism Research*, Vol: 8, N: 2, Sage Publications, Canada, 144-151.
- BARNES I., BARNES P. (1993). "Tourism Policy in the European Community", *Tourism in Europa: Structures and Developments*. C.A.B. International, Wallingford.
- BRAMWELL B., RAWDING L. (1996). "Tourism Marketing Images Of Industrial Cities", *Annals of Tourism Research*, Vol: 23, N: 1, Elsevier Science, United Kingdom, 216-217.
- BRIASSOULIS, H. (2002). "Sustainable Tourism And The Question Of The Commons" *Annals Of Tourism Research*, vol:29, no.4, pp. 1065-1085, Elsevier Science Ltd, Printed In Great Britain.
- BUHALIS, D., FLETCHER, J. (1996). *Environmental Impacts On Tourist Destinations: An Economic Analysis, Sustainable Tourism development*, Avebury Athenaeum Press Ltd., Netherlands, 15.
- BURTON, F. (1998). "Can Ecotourism Objectives Be Achieved?", *Annals of Tourism Research*, 25(3).
- BUTLER, R. W., STEPHEN W. Boyd, (1996). "Management Ecotourism: An Opportunity Spectrum Approach", *Tourism Management*, Vol. 17, No: 8.
- ÇAĞATAY A. ve Diğerleri (2002). "Eko-Turizm için Mekân ve Yerel Topulukların Katılımının Planlanması (Akseki-İbradı Havzası Örneği)", *II. Turizm Şurası Bildirileri Cilt II*. 12-14 Nisan Turizm Bakanlığı.

- ÇAKILCIOĞLU M. (2002). "Sürdürülebilir Bir Kalkınma İçin; Sürdürülebilir Turizm", 17-18 Ekim 2002, 10. Ulusal Bölge Bilimi/Bölge Planlama Kongresi.
- ÇAVUŞ, Ş., TANRISEVDİ, A. (2000). "Sürdürülebilir Turizm ve Yerel Ölçekli Bir Sürdürülebilir Turizm Gelişme Modeli Önerisi", *Anatolia Dergisi*, Yıl:11, Eylül-Aralık.
- ÇEVİRGEN A. (2004). "Edremit Yöresinde Ekoturizme Yönelik Bir Talep Araştırması", <http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c7s12/makale/c7s12m3.pdf>, (28.9.2009).
- ÇUBUK, M. (1996). "Sürdürülebilir Turizm; Turizm Planlamasına Ekolojik Yaklaşım", 19. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu, M.S.Ü., İstanbul.
- DIAMANTIS, D. (1998). "Consumer Behavior and Ecotourism Products", *Annals of Tourism Research*, 25(2), p.515.
- DOĞANER, S. (2001). *Türkiye Turizm Coğrafyası*, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- GARROD, B., FYALL, A. (1998). "Beyond The Rhetoric Of Sustainable Tourism?", *Tourism Management*, Vol.19, No.3, pp. 199-212, Elsevier Science Ltd, Printed In Great Britian.
- GODFREY, Kerry B. (1998). "Attitudes Towards "Sustainable Tourism" In The UK: A View From Local Government", *Tourism Management*, vol:19, no:3, pp. 213-224, Elsevier Science Ltd, Printed In Great Britian.
- GÖSSLING, S. Hansson, BORGSTRÖM, C., HORSTMEIER, O. SAGGEL, S. (2002), "Ecological Footprint Analysis As A Tool To Assess Tourism Sustainability", *Ecological Economics*, pp:199-211, Elsevier Science Ltd.
- GUNN, C. (1993). *Tourism Planning*, Taylor& Francis Publish, New-Jersey.
- HANDSZUH, Henryk F., 2001, *Quality of Tourism Development*, Symposium on Tourism Services, WTO, 22-23 February Geneva/Switzerland.
- HODGSON, P. (1990). "New Tourism Product Development, Current Issues", *Tourism Management*, Vol: 2, N: 1, Great Britain, 2-5.
- HUNTER, C. (1997). "Sustainable Tourism As An Adaptive Paradigm", *Annals Of Tourism Resarch*, vol.24, no.4, pp. 850-867, Printed In Great Britian.
- HUNTER C., GREEN H. (1996). *Tourism and The Environment*, Routledge, Great Britain, 78-86.
- INSKEEP, E. (1991). "Tourism Planning;an Integrated and Sustainable Development Approach", Van Nosrand Reinhold, New York.
- JOHNSON, D. (2002). "Environmentally Sustainable Cruise Tourism: A Reality Check", *Marine Policy*, pp. 261-270, Elsevier Science Ltd.
- KARAMAN, A., (1996). "Sürdürülebilir Turizm Planlaması İçin Ekolojik Bir Çerçeve", *Sürdürülebilir Turizm; Turizm Planlamasına Ekolojik Yaklaşım*, 19. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul.
- KARAMAN, N. (2004). "Sürdürülebilir Turizm ve Türkiye", <http://www.arkitera.com/arkitera/index.html>, (12.01.2010).
- KAHRAMAN, N., TÜRKAY O. (2004). *Turizm ve Çevre*, Detay Yayın, Ankara.
- KERNEL, P. (2005). "Creating And Implementing A Model For Sustainable Development In Tourism Enterprises" *Journal Cleaner Production*, pp. 151-164, Elsevier Science Ltd.

- KOZAK, M., KOZAK, N. (2001). Genel Turizm: İlkler – Kavramlar. Ankara: Detay Yayıncılık, 155–158.
- KÖLETAVİTOĞLU, T. (1998) "Turizmin Dünü-Bugünü", Görüş Dergisi, Ağustos.
- KURDOĞLU, O. (2001). "Koruma Alanları ve Ekoturizmin Karadeniz Bölgesi Açısından İrdelenmesi", Orman ve Av, Türkiye Ormanlıklar Derneği Yayını, Sayı 4, s: 4.
- KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI (2007). Türkiye Turizm Stratejisi (2023), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Mevzuat. Ankara. dpt.gov.tr/ypk/2007/20070302-17-1.doc, (20.05.2010).
- LINCORISH J. L. (1991). Developing Tourism Destinations, Longman, Hong Kong, 5-9.
- LINCORISH J. L., JENKINS L. C. (1997). An Introduction To Tourism, Heineman, United Kingdom, 139.
- LORDKIPANIDZE, M., BREZET, H., BACKMAN, M. (2005). "The Entrepreneurship Factor In Sustainable Tourism Development" Journal Cleaner Production, pp. 787-798, Elsevier Science Ltd.
- MAY, V. (1991). "Tourism, Environment and Development", Tourism Management, 12 (2)
- MIDDLETON, Victor TC., HAWKINS R. (1988). Sustainable Tourism; A Marketing Perspective, Butter Worth-Heinemann Linance House, Jordan Hill, Oxford, p.76.
- MURPHY D., PRITCHARD M.P., SMITH B. (1999). "The Destination Product And İts Impact On Traveler Perceptions", Tourism Management, Vol: 2, Elsevier Science, Great Britain, p:3-5.
- NORTCOTE, J., MACBETH, J. (2006). "Conceptualizing Yield", Annals Of Tourism Research, Vol.33, No.1, pp. 199-220, Printed In Great Britian.
- NURYANTI, W. (1996). "Haritage and Postmodern Tourism", Annals of Tourism Research, 23, (2), 249-260.
- OLALI, H. (1990). Turizm Politika ve Planlaması, İşletme Fakültesi Yayın No: 228, İstanbul.
- ÖZBEY Funda R. (Tarihsiz). "Küreselleşme Sürecinde Sürdürülebilir Turizm Kalkınması", <http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/kuresellesme.doc>. (28.11.2009)
- ÖZTUNALI Kayır, G. (1998). "Batı Akdeniz Kıyıları Taşıma Kapasitesi ve Ekoturizm", Türkiye Kıyıları 98, Türkiye'nin Kıyı ve Deniz Alanları II. Ulusal Konferans Bildirileri Kitabı.
- PRATIWI, S. (2000). "Understanding Local Community Participation In Ecotourism Development: A Critical Analysis Of Select Published Literature", A Master of Science Thesis, Michigan State University.
- SEZGİN M., ve Karaman A. (2008). "Turistik Destinasyon Çerçevesinde Sürdürülebilir Turizm Yönetimi ve Pazarlaması" S.19, s. 439- 458, <http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/dergi/sayi19.html>, (28.9.2009).
- SCHWEITZER, C. (1999). "Cultural Tourism: The Hot Ticket to Cool Meetings", Association Management, 5, (8), p.1-8.

- TAVMERGEN İ., ORAL S. (1999). "Tourism Development of Turkey", *Annals of Tourism Research*, Volume 26, Issue 2, p. 449-451.
- TEXAS AGRICULTURAL EXTENTION SERVICE (1997). *Developing Tourism in Your Community*, Texas Departure Of Commerce Texas A&M University, United State of America, 5-13, 18, 33-38.
- TURİZM BAKANLIĞI (1999). *Turizm Terimler Sözlüğü*, Ankara.
- TURİZM BAKANLIĞI (2003). *Türkiye'nin Turizm Değerleri I*, Ankara.
- TÜRKER, N. (1998). "Çevreye Karşı Duyarlılığın Uluslararası Rekabette Bir Strateji Olarak Kullanılması", *Turizm Sektöründe Rekabet Stratejileri Hafta Sonu Seminerleri*, Erciyes Üniversitesi Seminerleri V, Nevşehir (23-25 Ekim).
- TÜRSAB (Türkiye Seyahat Acentaları Birliği) Dergisi (2002). "Ekoturizm", Sayı 223, Eylül, İstanbul.
- TWYNAM, G. David, JOHNSTON, Margaret E. (2002). "The Use Of Sustainable Tourism Practices", *Annals Of Tourism Research*, Vol.29, no.4, pp. 1165-1168.
- USTA Ö. (2001). *Genel Turizm*, Anadolu Matbaacılık, İzmir.
- VİELHABER, A. (1995). "Türkiye Dikkate Alınarak G.O.Ü.'de Turizm", *Türk-Alman Kurulu Yayın Dizisi: Seminer*, Turizmin Sosyo-kültürel/ Ekolojik Etkileri Olumlu Şekilde Yönlendirme İmkanları.
- WESTERN, D. (1993). "Defining Ecotourism", Edited by Kreg Lindberg, Donald E. Hawkins, In *Ecotourism: A Guide For Planners & Managers*. North Bennington: The Ecotourism Society, p.8.
- WOOD Megan E. (2002). *Ecotourism: Principles, Practices & Policies For Sustainability*. Paris: UNEP, United Nations Publication, p.20.
- WORLD BANK (2001). "2001- World Development Indicators" <http://www.worldbank.org/data/databytopic/>, (23.05.2009).
- WORLD TRAVEL & TOURISM COUNCIL (2002). *Turkey: The Impact of Travel and Tourism on Jobs and The Economy*, 7.
- WTO (1998). *Guide for Local Authorities on Developing Sustainable Tourism*; World Tourism Organization, Madrid.
- WTO (2002). "International Year of Ecotourism 2002", www.world-tourism.org/sustainable/IYE-Main-Menu.html, (23.5.2009).
- YARCAN Ş. (1996). *Türkiye'de Turizm ve Uluslararasılaşma*, Boğaziçi Üniversitesi Yayını, İstanbul.
- YUNİS, E. (2001). "Sürdürülebilir Turizm Kalkınması", *Ekoturizm Gelişim Konferansı*, 2-4/11/2001, Selanik, Yunanistan.
- YÜRİK, Esin Ö. (Tarihsiz). "Turizmin Geleceği: Ekoturizm", <http://ekoturist.com/ekoturizm-makaleler-bilgi/12-ekoturizm-turizm.html>, (23.05.2009)
- <http://www.ekoturizmdernegi.org>. (23.10.2009)
- <http://www.novitas.com.tr/eko.html>, (2.05.2009)
- <http://www.tdk.gov.tr>, (13.10.2009)
- <http://www.turcev.org/mavibayrak/ekoturizm.html> (23.07.2009)
- <http://www.turizm.gov.tr>, (23.07.2009)
- <http://www.world-tourism.org>, (23.07.2009)
- <http://sozluk.net.western.html>, (23.07.2009)